

Eleringi elektrituru visioon

Varustuskindluse varu regioonis on vähenemas, kuna ette on näha traditsiooniliste juhitava tootmis- tsükliga tootmisüksuste sulgemist tulenevalt tehnilise eluea lõppemisest ning majandusliku tasuvuse kadumisest. Vähesese kasutusega ja varustuskindluse seisukohalt mittevajaliku tootmisvõimsuse sulgemine elektrituru signaalide alusel ei ole probleem, vaid näitab elektrituru toimimist. On tervitatav, et elektriturg töötab soovitud suunas ja surub turult välja mitteefektiivse tootmise. Siiski tuleb elektri- turu arendamisel silmas pidada, et elektriturg säilitaks pikaajaliselt piisava varustuskindluse taseme. Madalad elektri hulgihinnad, mis ei soodusta pikaajalisi investeeringuid tootmisvõimsustesse, tekitavad kahtlusi elektrituru võimes tagada varustuskindluse jaoks vajalikud tootmisvõimsused. Mittesubsideeritavatel tootmisüksustel puudub kasumlik turupõhine äriplaan tänases situatsioonis ja neil on keeruline turul konkureerida.

Varustuskindlus on üheks põhialuseks Euroopa energiapoliitika koostamisel, kuna varustuskindlust on võimalik organiseerida palju efektiivsemalt ja konkurentsivõimelisemalt integreeritud elektrisüsteemis, mida toetab toimiv ühtne elektriturg, kui riiklikul tasandil. Euroopa Komisjon (EK) on novembris 2016 avaldanud nn puhta energia paketi¹, mille üks eesmärkidest on kohandada eksisteerivaid tururegleid, vastamaks uuele reaalsusele elektrisüsteemi arengus. Moonutamata hinnasignaalid peaks soodustama elektri vaba liikumist piirkondadesse ja turgudele (päev-ette, päevasisene, bilansi-, võrgupiirangute, reserve turud), kus seda on kõige rohkem vaja, tagades samal ajal efektiivse piiriülese konkurentsi, integreerides tarbijad turule ning soodustades vajalikke investeeringuid.

Antud visioonipaberi eesmärk on pakkuda välja konkreetset lahendused varustuskindlust toetava turu- disaini loomiseks regionaalsel tasandil, kuna piiriüleised elektrisüsteemid on tänases olukorras märgatavalt rohkem integreeritud, kui see oli varem.

Elering pooldab turupõhist ja regionaalset lähenemist, sest usume, et turupõhised lahendused on kokkuvõttes tarbijale tunduvalt odavamad kui administratiivsed lahendused. Samuti usume, et regionaalsed lahendused on efektiivsemad, aidates süsteemil lõigata kasu naabersüsteemide ressurssidest.

Elering pooldab digitaalset ja tarbijaid turule kaasavaid lahendusi, sest tarbija poolne signaal on turule hädavajalik. Tehnoloogia ja digitaalsete lahenduste arenguga oleme jõudnud täna nii kaugemale, kus tarbijal on võimalik, teadlikult või läbi automaatika, anda turule oma panus, öeldes millal ja mis hinnaga ta on valmis tarbima. Tarbija kaasamine turule ja digitaalsed lahendused võimaldavad elektriga varustatuse vähimate kuludega, kuna väldib üleinvesteeringuid.

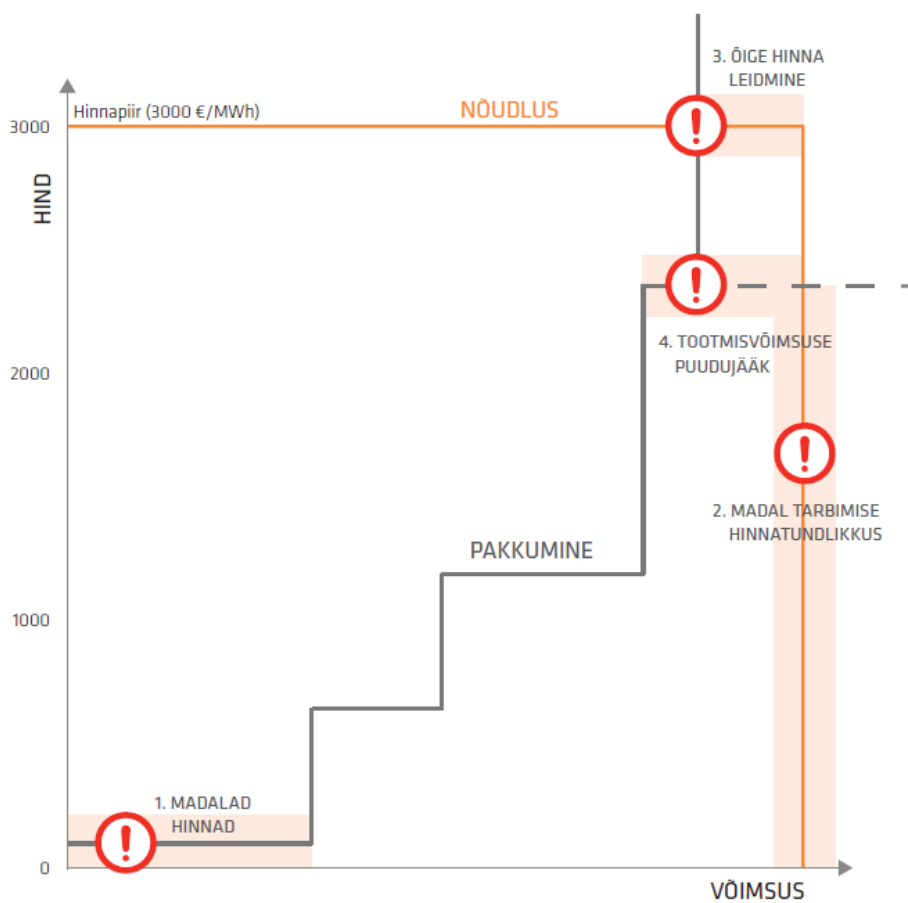
Elering identifitseerib turudisainiga seotud varustuskindluse probleemina olukorra, kus elektriturul ei suudeta leida tootmise ning tarbimise tasakaalu, mistõttu tuleb süsteemi juhtimisel tarbimist vastu tarbija soovi tsentraalselt välja lülitada.

¹ <http://ec.europa.eu/energy/en/news/commission-proposes-new-rules-consumer-centred-clean-energy-transition>

Joonis 1 illustreerib ülaltoodud probleemi seoses elektrituru kaheldavas võimes tagada varustuskindlus ka edaspidi elektrituru nõudlus-pakkumine graafikul ning liigitab probleemi põhjused nelja joonisel illustreeritud kategooriasse. Kategooriad on:

1. Madalad elektrihinnad – subsiidiumid ja teised administratiivsed meetmed vähendavad kunstlikult elektri hinda.
2. Madal tarbimise hinnatundlikkus – tarbija ei osale täna piisaval määral elektriturul
3. Õige hinna leidmine – Elektrituru erinevate ajahorisontide (päev-ette, futuurid, päevasisene, bilansienergia) toimimise efektiivsust on võimalik parandada, et turul leitaks õige tasakaal
4. Tootmisvõimsuse puudujääk – tulevikus võib jääda tootmisvõimsusi puudu

Järgnevalt on kirjeldatud kategooriate alla käivaid lahendusvariante.

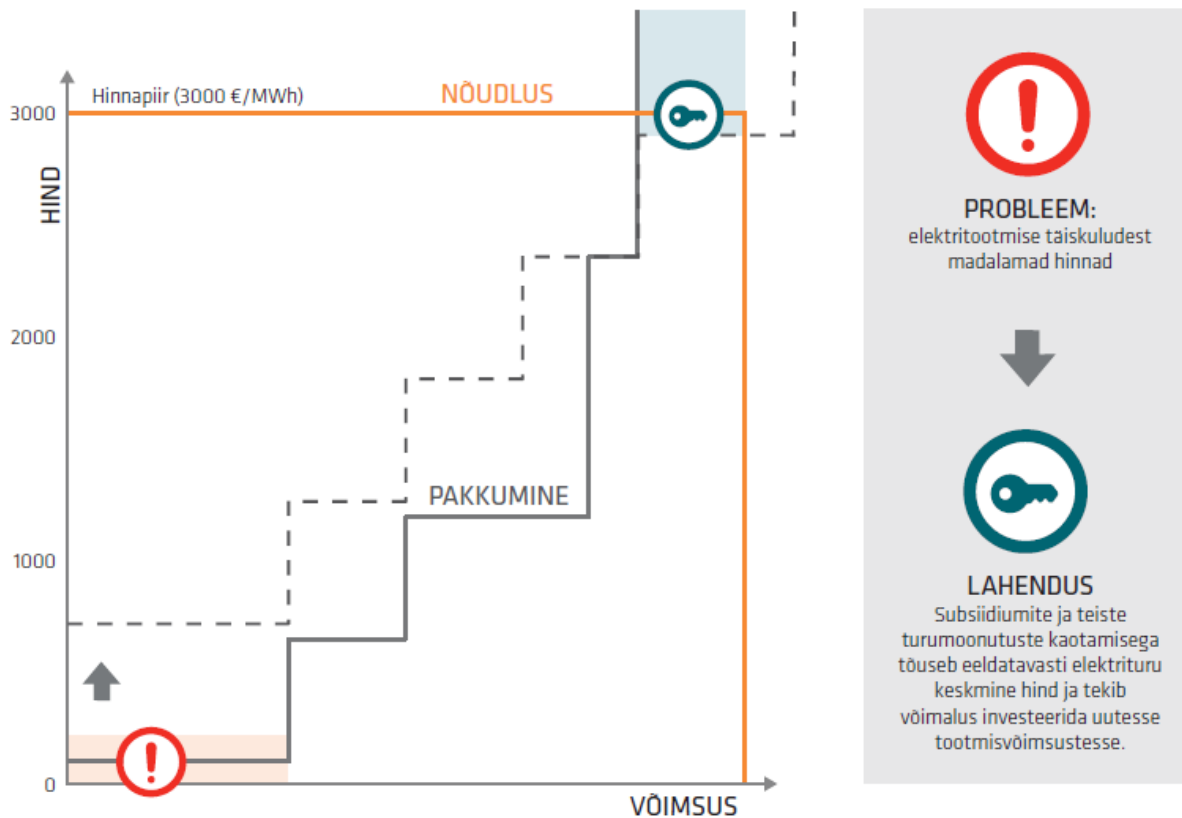
PEAMISED PROBLEEMID TÄNASES ELEKTRITURU DISAINIS:

1. Madalad hinnad
2. Madal tarbimise hinnatundlikkus
3. Õige hinna leidmine
4. Tootmisvõimsuse puudujääk

Joonis 1 Probleemid tänases elektriturus. Joonis iseloomustab erineva ajahorisondiga elektriturge, hind tekib pakkumise ja nõudluse ristumiskohas.

1. MADALAD TURUHINNAD/ÕIGLANE KONKURENTS

Elektri tootmine taastuenergia allikatest on järjest suurenenud. Taastuvate ja fossiilkütuste subsidiumite ning teiste turumoonutuste tõttu on elektrituruhind täna ning lähitulevikus madalal tasemel. Selle tagajärjeks on olukord, kus turul puudub õiglane konkurents, mille tõttu turule ei pääse mittedubsideeritud tootmisüksused (Joonis 2). Subsidiumite ja teiste turumoonutuste kaotamisega tõuseb eeldatavasti elektrituruhind ja tekib võimalus investeerida uutesse tootmisvõimsustesse.

Joonis 2 Madalad turuhinnad. Hindade tõus soodustab investeeringuid uutesse tootmisvõimsustesse, mis aitab vähendada pakkumise puudujääki.

1.1 Optimaalsed taastuenergia toetused ja varustuskindlus

Euroopa Liidu eesmärk on, et taastuvatest allikatest pärineva energia osakaal lõpptarbimisest aastaks 2030 oleks vähemalt 27% ja iga liikmesriigi kohustus on tagada enda siseriikliku taastuenergia energiatarbimise osakaalu hoidmine ja kasvatamine, mis on kokkulepitud komisjoniga ja fikseeritud direktiivi lisas.

Kui 2020 eesmärkides oli põhirõhk iga riigi enda panusel, siis 2030. aasta eesmärk tuleb saavutada enam panustades koostööle liikmesriikide vahel ja tegevuste harmoniseerimisele. Taastuenergia osakaalu suurenemine tarbimises tuleb saavutada tarbijale kõige kuluefektiivsemal meetodil, ohustamata seeläbi üleüldist varustuskindlust.

Elektrienergia varustuskindluse jaoks nii Euroopa Liidus kui Eestis on hetkel suurimaks probleemiks:

- taastuenergia subsideerimine energiaturu välise meetmetega on kaasa toonud madalad turuhinnad, mis omakorda ei võimalda investeeringuid mittedubsideeritud

tootmisüksustesse. Arendatav taastuenergia on valdavalt ilmastikust sõltuv tootmisressurss, mille turuletoomine surub turult välja baasvõimsust tootvaid tootmisseedmeid, halvendades seeläbi üleüldist varustuskindlust ja võimekust katta tipunõudlust;

- b) riigiti erinevad põhimõtted, meetmed ja toetuskeemid taastuenergia arendamisel, mis seavad erinevate riikide tootjad ebavõrdsesse turuolukorda. Regionaalse ja üleeuroopalise vaate puudumine on toonud kohati kaasa avalike ressursside ebaefektiivse kasutamise;

Puhta energia pakett on esitatud rida algatusi eelnimetatud probleemide lahendamiseks. Koostöö edendamiseks ja ühisturu soodustamiseks kohustatakse riike toetuskeeme 15% ulatuses avama teistele riikidele, samuti soodustatakse erinevaid koostöömehhanisme riikide ja erinevate riikide tootjate vahel. Taastuenergia toetuste andmine peab põhinema avalikel ja läbipaistvatel oksjonitel ja olema seotud riikide vajadusega täita nii riiklikke kui üleeuroopalisi eesmärgi.

Ühe üleeuroopalise eesmärgina ja ka läbiva meetmena soovitakse piirata kasvuhoonegaaside emissioone, mis loob eeldused vähendamaks administratiivseid meetmeid taastuenergia turuletoomisel ja suunamaks elektritootmist taastuenergia suunas enam turuloogikast lähtuvalt. Taastuenergia toetused peaksid pikemas perspektiivis vähenema ja kaduma ning asenduma turupõhise emissioonikaubandusega, mis turuloogikast lähtuvalt suunab eelistama puhtamat elektrienergia tootmist.

Eraldi eesmärgina soodustatakse päritolutunnistuste kui energia päritolu tõendaja laiemat kasutamist, mis aitab kaasa tarbijate ja elektrimüüjate kaasamisele taastuenergia arendamisel ning võimaldab parandada koostööd erinevate riikide vahel. Positiivne algatus on, et toetust saavad tootjad ei saa enda kasutusse emiteeritavaid päritolutunnistusi, mille realiseerimise abil on võimalik vähendada tarbijate koormust osaleda tootjate kulude katmisel. Selline energia päritolu väärtustav meede loob eeldused taastuenergia tarbimise edendamiseks ja tarbijate teadlikkuse tõusuks ning võimaldab arendada taastuenergia kauplemit riigisiselt ja riikidevaheliselt.

Puhta energia pakett pöörab tähelepanu ka salvestustehnoloogiate kiirele arendamisele ja kasutuselevõtmisele, mis võimaldab alandada taastuenergia turuletoomise hindasid, suunates tavaoludes ilmastikust sõltuvat elektrienergia toodangut turule just ajahetkedel, mil turul valitseb nõudlus. Salvestustehnoloogiate kombineerimine lokaalsete tootmisseedmetega võimaldab oluliselt suurendada riigi või regiooni varustuskindlust.

Elering tervitab kõiki muudatusi, mida puhta energia pakett taastuenergia efektiivsemaks turule integreerimiseks välja pakub.

Väga oluline on välja pakutud toetuste määrade pidev vähendamine, oksjonite kiire rakendamine, oksjonite järkjärguline avamine teiste riikide tootjatele ja pikemas perspektiivis toetuste asendamine võrdsetel printsiipidel põhineva ja turureegleid jälgiva emissioonikaubandusega. Selline areng loob eeldused toetustest tulenevate turumoonutuste kadumiseks, mis võimaldab ka teistel turumehhanismidel efektiivselt tööle hakata.

Samuti on tervitatavad väljapakutud lahendused ka teise regionaalset vaadet puudutava probleemi käsitlemiseks läbi riikidevaheliste koostöömehhanismide laialdasema rakendamise, mis aitavad ühtlustada erinevate riikide tootjate olukorda ja konkurentsitingimusi, muuta taastuenergia

riikidevaheliselt kaubeldavaks, arendada taastuvenergiat kõige efektiivsemal moel ja tagada kokkuvõttes varustuskindlust praegusest enam regionaalsest vaatest lähtuvalt.

Ka riikidevaheline ja regionaalne koostöö suuremate taastuvenergiate võimsuste (näiteks meretuulepargid) ühendamisel korraga erinevate riikide võrkudesse on olulisel kohal, sest see võimaldab efektiivsemalt integreerida taastuvenergiat energiaturgudele ja tagada regiooni varustuskindlust.

Lisaks eelnevale toetab Elering salvestustehnoloogiate arendamist ja kasutuselevõttu. Väiksemates riikides on keeruline saavutada suuremate salvestustehnoloogia projektide ärilist tasuvust, kuid salvestustehnoloogiate kasutuselevõtt ja rakendamine kõikide turuosaliste huvides aitaks parandada üleüldist varustuskindlust ja võimaldaks kasutada süsteemi tasakaalustavaid teenuseid kõikide turuosaliste huvides, aidates samas kaasa taastuvenergia turuletoomisele.

Toetatud elektritoodang moodustab hetkel kohati üle 50% tootjate tuludest nii Eestis kui Euroopas, samas ei ole toetused hetkel kuidagi seotud varustuskindluse tagamisega ja on minimaalselt seotud turumehhanismidega ning pärsivad nende toimimist. Turu- ja hinnamehhanismide mõju tootja tegevusele jääb sedavõrd marginaalseks, et need ei toimi motivaatorina arendada taastuvenergiat üldistest varustuskindlust tagavatest huvidest lähtuvalt. Ettepanek on, et taastuvenergia toetuste oksjonite tingimused peaksid arvesse võtma vajadust soodustada taastuvenergia turuletoomist investeerides tootmisseadmetesse ja tehnoloogiatesse, mis osalevad samas ka varustuskindluse tagamisel ja tipu- nõudluse katmisel.

Elering teeb ettepaneku:

- *vähendada taastuvenergia toetuseid järk-järgult eesmärgiga asendada toetused turupõhise emissioonikaubandusega;*
- *arendada välja turupõhised taastuvenergia toetuste oksjonid;*
- *harmoniseerida taastuvenergia oksjonite läbiviimise korda, toetusmehhanisme, toetuskeeme ja toetuste määrasid liikmesriikide vahel vähemalt regionaalselt;*
- *arendada päritolutunnistuste laialdasemat kasutuselevõttu ja piiriülest kaubandust ning kõikidele tarnitavatele energialiikidele kohustuslikku päritolu tõendava informatsiooni lisamist.*

1.2 Õiglane elektrikaubandus kolmandate riikidega

Oluline teema Euroopa ühtse energiaturu loomisel on sõlmitavad kokkulepped elektrienergiaga kauplemise ja võrkudele juurdepääsu kehtestamise osas kolmandate riikide piiridel. Kolmandate riikide all mõistame siin väljapoole Euroopa majanduspiirkonda jäävaid riike. Euroopa riikide turukorraldus ja nõuded tootmisele erinevad oluliselt kolmandate riikide korraldusest, mis põhjustab läbi turumoonutuse ebavõrdse olukorra turuosaliste vahel ja on ohuks varustuskindlusele. Suures plaanis saab probleemi olemuse jagada kaheks:

- a) Euroopas rakendatav elektrituru mudel on nn energiapõhine turg, kus tootjad saavad kompenseeritud toodetud elektri pealt marginaalhinnastamise põhimõttel. Seevastu Venemaa turg on nn võimsus- põhine turg, kus tootjad saavad kompenseeritud nii toodetud elektri pealt kui ka võimsuste hoidmise pealt. Seetõttu on Venemaa energiapõhised hinnad

madalamad kui Euroopas. Erinevus turukorralduses põhjustab tootjate ebavõrdset kohtlemist ja heaolu ebavõrdset jaotumist tarbijate ja tootjate vahel.

See omakorda avaldab olulist mõju varustuskindlusele, kuna sunnib Euroopa tootjaid võimsusi sulgema.

b) Euroopas tootmisele seatud nõuded erinevad kolmandates riikides seatud nõudmistest. Konkurentsi- võimelise, turvalise ja jätkusuutliku üleeuroopalise elektrisüsteemi välja arendamist toetavad välja- kutsuvad keskkonnaalased eesmärgid ja sellega seotud keskkonnakaitse nõuded tootmisele nõuavad meie tootjatelt suuri investeeringuid. See aga omakorda põhjustab kolmandates riikides toodetud elektri konkurentsivõime suurenemist ja survet Euroopa tootmisvõimsuste sulgemiseks.

Ebaõiglane konkurentsituatsioon ja võimsuste sulgemine Euroopas toob lisaks varustuskindluse probleemidele kaasa ka süsinikulekke Euroopast välja, mis on vastuolus Euroopa kliimaeesmärkidega.

Antud probleemistik on küll pikalt olnud aktuaalne erinevatel tasanditel, kuid ühtset seisukohta Euroopas veel kujundatud ei ole. Uus puhta energia pakett kauplemist kolmandate riikidega ei reguleeri.

Toetamiseks regionaalsete tootmisvõimsuste säilimiseks vajalike pikaajaliste investeeringute olemasolu ja tagamiseks õiglast konkurentsi kauplemisel kolmandate riikidega, on oluline tekitada võrdsed võimalused ning läbipaistvad reeglid kauplejatele mõlemal pool piiri. Ellu tuleb kutsuda regulatiivsed ja turukorralduslikud muudatused, tagamaks kauplejate mittediskrimineerivat kohtlemist, võimaldamaks kahesuunalist kauplemist võrdsetel tingimustel ja tasandamiseks erinevatest tootmisele seatud nõudmistest põhjustatud mõju konkurentsile.

Eelneva saavutamine on pikaajaline protsess ja eeldab regionaalset koostööd ja kokkulepet tegevuskava osas kolmandate riikide suunal, millega sätestatakse vajalikud muudatused ja lahendused ning pannakse paika konkreetne tegevusplaan. Lühiajalises vaates on oluline esimese etapina nn üleminekuperioodil rakendada olukorda pehmemdavad meetmed.

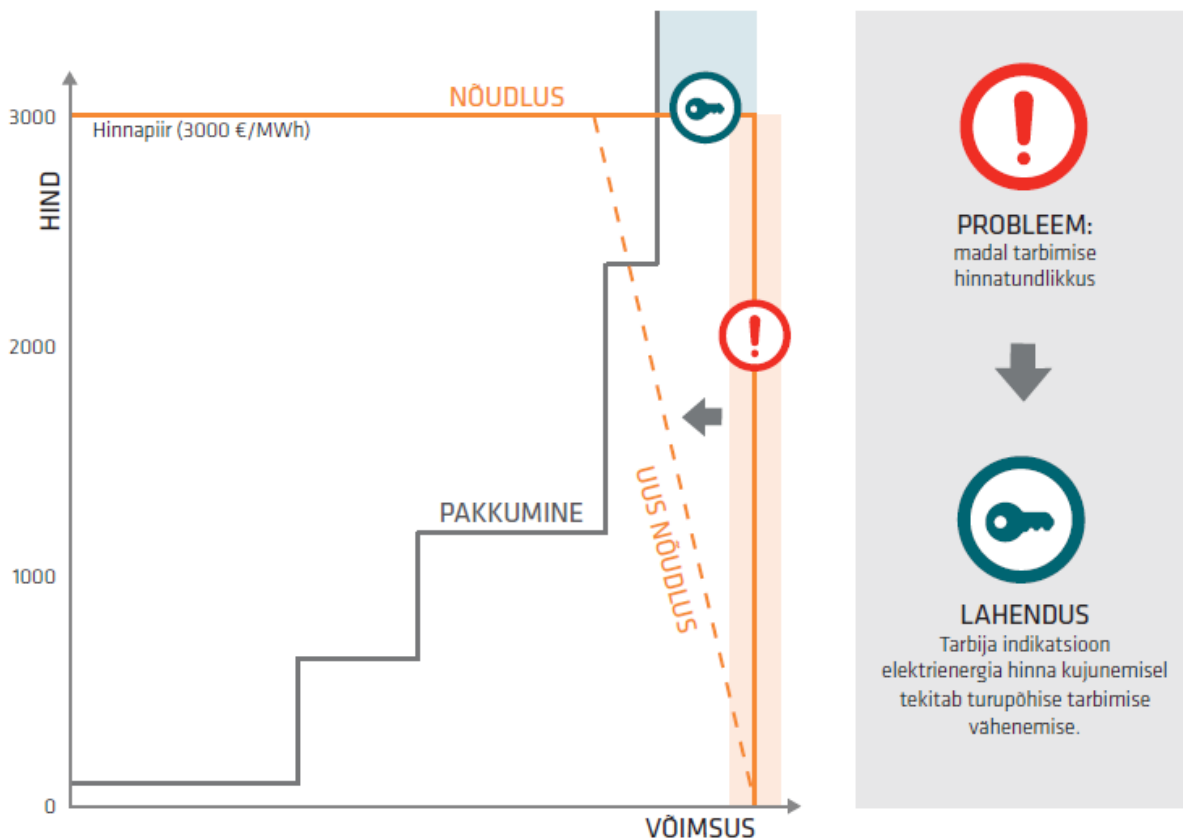
Elering teeb ettepaneku:

- *rakendada kolmandate riikide piiridel nn konkurentsituatsiooni tasakaalustav tasu, võttes arvesse võimsustasut, keskkonnakaitse jm ebavõrdset konkurentsituatsiooni tekitavad aspektid;*
- *kuniks eelpool mainitud tasus ei ole kokku lepitud ja seda kehtestatud, kaaluda kolmandatest riikidest pärit elektrienergia kaubanduslikku piiramist kuniks õiglase konkurentsi tagamiseks on loodud vastavad tingimused;*
- *ministeeriumidel ja süsteemihalduritel analüüsida võimalust rakendada üleminekuperioodil kolmandate riikide piiridel regionaalne hinnaerinevust maandav tariif, mis tasandaks erinevast turukorraldusest tingitud diskrimineerivat mõju kohalikele tootjatele;*
- *kohelda kõiki kolmandate riikide piire võrdset ja harmoniseerida rakendatavad meetmed vähemalt regionaalsel tasandil.*

2. MADAL TARBIMISE HINNATUNDLIKKUS/TARBIJAFOOKUS

Muutliku tootmistsükliga taastuenergia turuletulekuga muutub järjest olulisemaks ka elektrisüsteemi paindlikkus. Seetõttu muutub tarbijate osalemine elektriturul järjest kriitilisemaks.

Tarbimise hinnatundlikkuse all mõistame turupõhist nõudluse juhtimist. Tänapäevane hulgiturg ei ole tarbijale fokuseeritud ja elektritarbija osaleb täna turul väga vähesel määral. Tuleviku madala võimsuste ülejäägiga elektriturul on efektiivseks hinnatekkeks vajalik tarbija indikatsioon selle kohta, mis hinnaga elektrienergiat ta ostma on valmis. See võimaldab turupõhist tarbimise piiramist (erinevalt administratiivsest), mis tekitab turupõhise väärtuse viimasele MWh-le ja seeläbi võimaluse investeerimissignaali. Hulgiturust tulenevad kasud peaks jõudma jaeturule ning tarbija peaks saama rakendada turusignaale muutmaks oma tarbimist efektiivsemaks (Joonis 3).

Joonis 3 Madal tarbimise hinnatundlikkus. Tarbija aktiivne osalemine turul tekitab turupõhise tarbimise vähenemise tulenevalt hinnasignaalist.

2.1 Turupõhised hinnasignaalid

Üheks põhjuseks, miks tarbija osaleb täna elektriturul vähesel määral, on selleks motiveerivate hinnasignaalide puudumine. Euroopa tasemel on oluliseks tegematajätmiseks jaeturude avamine – paljudes riikides on senimaani kodutarbija elektri hinnad reguleeritud ning ei peegelda antud hetke nõudluse ja pakkumise vahet. Seetõttu ei jõua tarbijani elektriturul hinnasignaalid ja tarbija ei saa oma tarbimist vastavalt kohandada. Lisaks pärsib tarbijate osalemist elektriturul see, et elektri hind energiaturul moodustab suhteliselt väikese osa lõpptarbija elektriarvest. Enamuse lõpptarbija arvest moodustavad võrgutasud, taastuenergiatasud, erinevad varustuskindluse tasud ning maksud.

Täna on turul kasutusel energiapõhised võrgutasud, mis ei sõltu turuolukorrast või tarbimise profiilist (energiatariif, €/MWh). Võrgutasude meetodikate puhul on potentsiaali muuta võrgutasude kogumine nii kulupõhisemaks, lähtudes võimsuspõhisusest ning toetades seeläbi efektiivseid võrguinvesteeringuid, kui ka tarbimisest sõltuvalt dünaamilisemaks, võimendades hinnasignaale ja toetades sellega tarbijate osalemist elektriturul.

Nii taastuenergia tasude, varustuskindluse tasude kui ka maksude kogumist on võimalik viia dünaamiliseks, võimendamaks elektriturul hinnasignaale. Taastuenergia tasude ja varustuskindluse tasude puhul on põhjendatud nende sõltuvus tarbimise suuruselt – tiputarbimise perioodil on nii kulud varustuskindlusele kui ka vajadus energia järele (antud juhul taastuenergia) kõige suuremad ja kõrgemad tasud toetavad seda.

Euroopa Komisjoni puhta energia pakett julgustab liikmesriike järk-järgult loobuma reguleeritud elektrihindadest jaeturul. Kaitstud tarbijatele võib kehtestada üleminekuperioodil reguleeritud hinna.

Lisaks peab EK oluliseks nutivõrkude arenguga kaasnevate kulude kokkuhoiu võimaluste ära kasutamist ning kulude kokkuhoiust saadava kasu tarbijateni viimist. Pakett võimaldab regulaatoritel kehtestada diferentseeritud ja dünaamilisi jaotustariife vastavalt tarbimise-tootmise profiilile ning võrgukasutusele. Oluliseks peetakse veel vältida võrgutasudega takistuste tekitamist paindlikkusele ja energiaefektiivsusele.

Elering peab tarbijate elektriturule kaasamise seisukohast eelkõige oluliseks tempokat jaeturgude avamist ja kodumajapidamiste elektrihinna subsideerimise lõpetamist. Selliselt on tarbijal võimalik efektiivselt elektriturul osaleda. Eesti on eeskujulik näide 100% avatud jaeturust ning selle probleemideta toimimisest. Elering peab oluliseks, et võrgutasud oleksid kulupõhised ning ei põhjustaks ebaefektiivset võrgukasutust ja sellega seotud kulusid. Lisaks sellele toetab Elering dünaamilisi võrgutasusid, kui see ei ohusta võrgutasude kulupõhisust ning suurendab tarbijate elektriturul osalemist. Ülaltoodut arvesse võttes teeb Elering ettepaneku ülekande- ning jaotusvõrgu võrgutasude meetodikate muutmiseks, kusjuures harmoniseeritult Euroopa Liidu piires, et vältida tarbimise ja tootmise geograafilist diskrimineerimist. Dünaamilisi ja elektrituruga korrelatsioonis olevaid tasusid võiks kaaluda ka taastuenergia tasude ja maksude osas.

Elering soovib rõhutada, et kuigi tarbija ei osale täna piisavalt tugevate hinnasignaalide puudumise tõttu elektriturul, ei tähenda see elektriturul mittetoimimist. Elektrienergia hinnasignaali indikeerivad täna elektrienergia piisavust (ülejäaki) ning arvestades jõulist taastuenergia tootmise lisandumist on see täpne signaal. Tootmisvõimsuste ülejäägi vähenedes hakkavad ka tiputundide elektrihinnad tõusma, jõudes ekstreemsetel tiputundidel ka tänases mõistes ekstreemsetesse kõrgustesse. Elektrihinnad, mis väljendavad viimase vajaliku MW tootmisvõimsuse kogukulusid, on ka piisavalt kõrged, et muuta osa tarbijatest hinnatundlikeks.

Elering teeb ettepaneku:

- *Euroopa riikidel avada jaeturud kõigile Euroopa elektritarbijatele ning lõpetada elektrienergia hindade reguleerimine;*
- *kehtestada võimsuskomponendiga võrgutasud nii jaotus- kui ka ülekandevõrkude puhul;*
- *võrguettevõtetal kaaluda võrgutasude energiakomponentide dünaamiliseks muutmist, et võimendada elektri hulgituru hinnasignaali ja motiveerida tarbija elektriturul osalemist;*
- *riikidel kaaluda tarbija jaoks taastuenergiatasude ja riiklike maksude suuruse muutmist dünaamiliseks (nt. tarbimisest sõltuvaks).*

2.2 Tarbimise juhtimise kaasamine turule

Koos tehnoloogia arenguga on muutumas senine energiatööstuse mudel targema süsteemi poole, mis pakub nii tootjatele kui ka tarbijatele uusi võimalusi turul osalemiseks ja aitab seeläbi kaasa võimsuse puudujäägi leevendamisele ning ka võimalikule võrgu arenduse kulude optimeerimisele. Teisalt toob taastuvelektri ja hajatootmise osakaalu suurenemine kaasa kasvava ebastabiilsuse bilansi hoidmisel ja loob seeläbi vajaduse paindlike toodete järele. Baltikumi regioonis loob täiendava vajaduse paindlikkus- toodete järele lähiaastatel aset leidev desünkroniseerimine Venemaa elektrisüsteemist.

Paraku on antud valdkonnas kaugemale jõudnud riikides paindlikkusteenused reaalsus vaid bilansiturgudel, järgmise päeva turule paindlikkusteenused jõudnud pole ja olenevalt piirkonnast saab tarbija osaleda turul vaid kaudselt, vastates dünaamilistele tariifidele. Paindlikkusteenuste laialdasemat levikut on seni takistanud piisav motivatsioon turul osalemiseks, seda nii tootjate, tarbijate kui ka salvestuslahenduste poole pealt.

EK puhta energia pakett seab eesmärgiks konkurentsivõimelise, tarbijakeskse, paindliku ja mittediskrimineeriva elektrituru. Selleks tuleb liikmesriikidel tagada, et rahvuslik seadusandlus ei sea ebavajalikke piiranguid mh tarbijate osalemisele turul läbi tarbimise juhtimise meetmete, investeeringute tegemisele paindlikusse tootmisse ja energia salvestamisse jm. Ettepanek hõlmab ka erinevaid nõudeid, mis peaksid aitama kaasa paindlikkusteenuste paremale integratsioonile turule.

Ettepaneku kohaselt pannakse riikidele kohustus soodustada lõpptarbijate ja (lõpptarbijaid koondavate) agregatorite tarbimise juhtimises osalemist (mitte ainult süsteemiteenuste ja reguleerimisturgudel).

Süsteemihalduritele ja jaotusvõrguoperaatoritele on plaanis kehtestada kohustus käsitleda tarbimise juhtimist võrdsetel alustel teiste süsteemiteenuste pakkujatega. Kõige selle realiseerimiseks näeb EK ettepanek olulisena andmetele ligipääsetavuse tagamist (nii juurdepääsuõiguste kui ka andmeformaate näol).

Eleringi hinnangul on elektrituru tuleviku väljakutsete lahendamisel oluline roll tarbijal. Toetame

lõpp-tarbijate ja agregatorite osalemist erinevate ajaraamide turgudel (järgmise päeva, päevasisene, bilansi-, reservide ja võrgupiirangute turg) ning ühtsete nõuete kehtestamist erinevate (energia)toodete osas. Elering toetab paindlikkusteenuste puhul nii regionaalset koostööd kui ka süsteemihalduri ja jaotusvõrguoperaatorite vahelist koostööd.

Elering pakub välja:

- *Lua Euroopas regulatiivne keskkond paindlikkusteenuste turule integreerimiseks, mh muuta regulatsiooni võrgu arendamise motivatsiooni-raamistiku osas;*
- *Süsteemihaldurite poolt käsitleda tarbimise juhtimist võrdsetel alustel teiste süsteemiteenuste pakkujatega;*
- *Elering ja teised süsteemihaldurid peaksid soodustama tarbimise juhtimise turupõhist lähenemist, võimaldades tarbijal turul osaleda ilma müüja nõusolekuta oma tarbimise agregeerimiseks.*

2.3 Tarkvõrgu platvormi arendamine

Tarbija turule toomiseks, sh näiteks juhitava nõudluse kasutamiseks süsteemiteenuste turul, on oluline turusignaalide ja informatsiooni jõudmine tarbijani otsuste langetamiseks piisava operatiivsusega.

Selleks on määrava tähtsusega energia, võrgutasude kui ka erinevate tasude dünaamilise hinnastamise (dynamic pricing) kõrval informatsiooni ja andmete kättesaadavus (data management).

Euroopa Komisjoni algatus näeb ette andmete haldamise ja vahetamise korraldamise kohustuse liikmesriigile. Ligipääs andmetele peab olema lihtne. Liikmesriik peab kindlaks määrama ja sertifitseerima andmehalduri. Kõigil huvitatud osapooltel (müüjad, agregatorid, võrguettevõtjad, energiateenusette- võtjad jt) peab tarbija nõusolekul olema tagatud ligipääs tarbija andmetele. Andmevahetuse korraldamisel peab olema tagatud, et vertikaalselt integreeritud ettevõtjatel poleks eeliseid andmetele ligipääsemisel. Kehtestatakse Euroopa andmevahetuse formaadid ja protseduurid. Liikmesriik peab tagama ka võrdlusportaali olemasolu. Pakett soovib keelustada elektrimüüja vahetamisega seotud tasud, va. tasud, mis on seotud tähtajalise lepingu ennetähtaegse lõpetamisega. Lisaks peab elektrimüüja vahetamine olema võimalikult soodne, lihtne ja kiire.

Eleringi hinnangul on vajalik tarbija määratlemine energia tarbimisandmete omanikuna, tarbimise ja muude asjassepuutuvate andmete kättesaadavuse tagamine tarbijale endale ja tema volitusel kolmandatele isikutele, keskse andmevahetusplatvormi juurutamine vähemalt riigiülel, andmevahetuse korraldamine sõltumatu isiku poolt, üleeuroopalise andmevahetuse reeglite ja küberturvalisuse nõuete harmoniseerimine ning piiriülese infovahetuse võimaldamine.

Vajalik on ka andmeallikate ja energiatõhususe rakenduste koondamine kliendile mugavalt ühte keskkonda, nt kiiret ja tasuta müüjavahetust võimaldava rakenduse, võrdlusvahendi või tarbimise agregeerimist toetava lahenduse näol. Andmeallikate ja rakenduste ühendamise ja koondamine stimuleerib nii uute innovaatiliste lahenduste arendamist kui ka klienti targemalt tarbima ning mitme rakenduse kasutamisel on ka säästmise efekt tarbijale suurem. Eleringi arendatav tarkvõrgu platvorm Estfeed toetab nimetatud põhimõtteid.

Nn nuti- ehk kaugloetavate arvestite kasutusele võtmine võimaldab tarbijateni viia tunnipõhiseid ja perspektiivis reaalsajalähedasi hinnasignaale. Eestis on kõik elektrimõõtepunktid varustatud kaugloetavate arvestitega.

Eleringis oleme nüüdseks astumas järgmist sammu andmete väärindamiseks läbi Estfeedi loomise, mis võimaldab täna Eesti ja loodetavasti tulevikus üle Euroopa siduda energia andmebaasid ja rakendused ühtseks energia digitaalseks platvormiks.

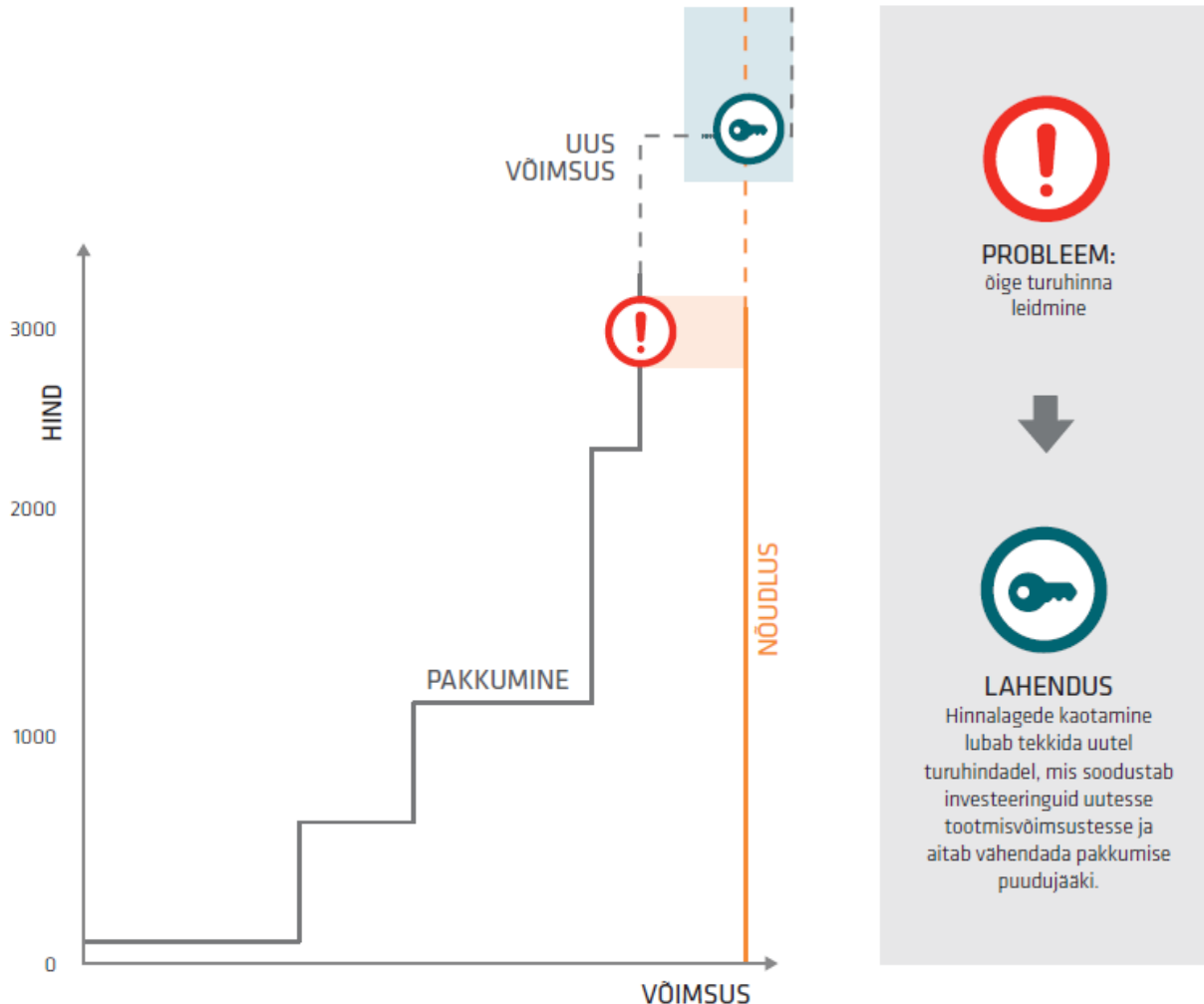
Eleringi nägemuses kasvab Eesti energiasüsteemi digitaliseerimisest välja Läänemere regiooni ettevõtete ja valitsuste ülene visioon olla globaalne liider energiasektori digitaliseerimises. Taani, Norra, Soome on kohe järgmised riigid Euroopas, kes on hoogsalt tegelemas (eelkõige) elektrisüsteemi digitaliseerimisega. Selleks, et saavutada globaalse liidri staatust, on tarvis teha koostööd, sest iga riik on omaette liiga väike turg, et pakkuda innovatsioonide skaleerimiseks piisavalt suurt kasvupinda. Energia mõõteandmete kättesaadavus üle piiri võimaldab ühendada energiateenuste turud ning energia jaeturud.

Konkreetsete meetmetena pakub Elering välja:

- *reguleerida andmete kuuluvus, andmevahetus ning ligipääs andmetele õigusaktidega;*
- *teha regionaalsel tasemel erinevad andmed kättesaadavaks läbi keskse andmevahetusplatvormi, et seeläbi võimaldada innovaatiliste lahenduste arendamist, tagades müüjate, agregatorite ja teiste huvitatud isikute ligipääsu andmetele ning võimaldades tarbijatele lihtsa müüjavahetuse ning energiateenuste kättesaadavuse;*
- *harmoniseerida andmevahetuse põhimõtted regionaalsel tasandil (nn Baltikumi Andmevahetusplatvorm);*
- *kaugloetavate elektriarvestite paigaldamisel arvestada nende võimekust edastada andmeid reaalajalähedaselt ning sünergias teiste arvestitega (gaas, soojus, vesi) sotsiaalmajandusliku kasu maksimeerimiseks;*
- *jaotusvõrguoperaatori eraldamine vertikaalselt integreeritud tootmisettevõttest, tagamaks andmetele võrdne ligipääs.*

3. ÕIGE TURUHINNA LEIDMINE/EFEKTIIVNE ELEKTRITURG

Elektriturul turuhinna leidmine on sisult väga tehniline protsess, arvestades erinevaid ajahorisonte ning nõudluse ja pakkumise kokku viimise mehhanisme. Parendada ja turupõhisemaks viia saab kõiki elektrituru üksikosi. Fookus täna on lühiajaliste turgude arendamisel, et võimaldada taastuvenergia turuletulekut ja tõsta turu likviidsust, integreerides turule uusi lahendusi (Joonis 4).

Joonis 4 Õige turuhinna leidmine. Hinnalagede kaotamine lubab tekkida uutel turuhindadel, mis soodustab investeringuid uutesse tootmisvõimsustesse ja aitab vähendada pakkumise puudujääki.

3.1 Regionaalne turgude harmoniseerimine ja integreeritud lühiajaliste turgude arendamine

Kui turureeglid erinevateks ajahorisontideks piirkonniti ja regiooniti on erinevad ning põhjustavad turumoonutusi, ei kajasta hinnad elektri tegelikku väärtust, sest kõik osapooled ei saa samaväärselt integreeritud turgudel kaubelda ja kasutada piiriülese kauplemise võimalusi. Sellisel juhul on ka turgude integreerimine ebaefektiivne.

Tänased lühiajalised turud ei võta täielikult arvesse ülekandevõimsuste kasutamise võimalusi, eelistades traditsioonilist järgmise-päeva kaubandust. See aga tähendab, et turgude tõhusus on piiratud. Tegelikuses vajavad erinevad turuosalsed ülekandevõimsust erinevates ajahorisontides. Näiteks muutliku tootmisüksliga taastuvenergia jaamad saavad tõhusamalt kaubelda võimalikult lähedal reaalajale, sest nende tegelik tootmisvõimekus ja -hind selguvad alles reaalaja lähedal. Samas

fossiilkütustel põhinevad jaamad saavad kaubelda ka pikemaajaliselt ette. Lisaks erinevad piirkonniti turgudel kauplemise ajad ja tooted, mis pärsivad piiriülest kaubandust veelgi.

Samuti aktsepteerivad tänased reeglid turumoonutusi nagu kokkulepitud hinnalaed, mis ei lase hindadel tõusta õiglase väärtuseni. Hinnalagede rakendumisel ei kajasta hind tegelikku nõudluse ja pakkumise suhet, mistõttu tootjad ei teeni tootmisvõimsuste nappuse olukorras õiglast tasu.

EK puhta energia pakett rõhutab, et EL suudab energia ülekandesüsteemi investeeringutega kulutõhusalt toime tulla vaid turgude täielikul integreerimisel. Seejuures on Euroopa Komisjon puhta energia paketi võtnud seisukoha, et EL III paketiga välja töötatud ülepiirilise kauplemist käsitleva Komisjoni määruse 2015/1222, millega kehtestatakse võimsuse jaotamise ja ülekoormuse juhtimise suunised (edaspidi CACM), ning elektrisüsteemi tasakaalustamise eeskirja (Electricity Balancing) eelnõu juurutamine on turgude integreerimise jätkamise ja piiriülese kauplemise tõhustamise eelduseks.

Euroopa Komisjon näeb puhta energia paketi edasisi samme likviidsema ja paremini integreeritud lühiajaliste turgude edasiseks arendamiseks. Selleks, et tagada taastuenergia tootjatele võimalused turule sisenemiseks ja teiste turuosalistega samadel alustel konkureerimiseks, soovib Euroopa Komisjon tuua päevasiseste kauplemise tehingute sulgemisaeg (gate closure) lähemale reaalsajale ja ühtlustada lühiajalistel turgudel kaubeldavate toodete omadused (15min/60min, pakkumuse miinimumsuurus, pakkumusperiood, baaskoormus/tipukoormus jne).

Nii lühi- kui ka pikaajaliste turgude tugevdamiseks ja turumoonutuste kaotamiseks tuleks maksimum hinnalaed seada vähemalt katkestuskahju (VOLL – value of lost load) tasemele hinnapiirkonna põhiselt. See tagab õiglasel hinnasignaali investeringute tegemiseks uutesse tootmisvõimsustesse ja tehnoloogiatesse.

Lisaks soovib EK integratsiooniga kaasnevate protsesside ühtlustamiseks ja süsteemihaldurite suureneva koostöö tõstmiseks luua regionaalsed juhtimiskeskused (ROCs – Regional Operational Centres). Seejuures on ettepanek ROC'idele anda ka paljudes regionaalsetes küsimustes otsustusõigus.

Eleringi hinnangul on oluline kehtestada piiriülest elektrikaubandust käsitlevad õiglasel ja mittediskrimineerivad turureeglid kõigis ajahorisontides ning suurendada sel viisil konkurentsi elektrienergia siseturul, võttes arvesse siseriiklike ja piirkondlike turgude konkreetset eripära.

Ühelt poolt selleks, et tagada ka taastuenergia jaamad pääs turule ning teisalt, kuna elektri tegelik väärtus selgub alles selle tegelikul kasutamise hetkel, peab Elering oluliseks viia kauplemisaeg võimalikult lähedale tegelikule tarbimishetkele. Elering koos lähimate naabersüsteemihalduritega ning elektribörsi Nord Pool'iga alustas sügisel 2016 pilootprojektiga, nihutades päevasisese kauplemise (Elbas) sulgemisaja 30 minuti peale enne tarne algust. Projekt on olnud edukas ja näidanud, et turuosaliste valmisolek ja vajadus lühemat aega kasutada on selgelt olemas. Eleringi hinnangul peaks päevasisese kauplemise tehingute sulgemisaeg olema juba täna 30 min enne tarne algust ning tasakaalustusperioodi pikkus peaks liikuma 15 min suunas.

Lühiajaliste turgude likviidsuse suurendamiseks näeb Elering mitmeid võimalusi. Lisaks Euroopa Komisjoni poolt puhta energia paketi välja pakutud kaubeldavate toodete ühtlustamisele peab Elering oluliseks, et turgude integreerimisel osaleksid ka riiklikud (päevasisesed) turud, et vältida paralleelsete piiriüleste ja siseriiklike kauplemisplatvormide teket. Näitena võib tuua Saksamaa päevasisesed turud, kus siseriiklikuks kauplemiseks on 15 min toode, aga piiriüleseks kauplemiseks 60 min toode. See viib

sisuliselt paralleelsete turgude tekkeni, mis vähendab likviidsust. Lisaks peab Elering oluliseks võtta arvesse, et elektri tegelik väärtus võib olla tarbimishetkel suurem kui prognoositi järgmise-päeva ajahorisondis. Seetõttu võib osutada majanduslikult kasulikumaks reserveerida osa ülekandevõimsusest tasakaalustusturu jaoks, mil elektri väärtus ja seeläbi ka ülekandevõimsuse kasutamisest saadav väärtus on suuremad.

Oluline tagajärg taastuenergia laialdasele levikule ja energiapõhiste turgudele on tipuhindade oluline tõus. Varustuskindluse tagamiseks piisavate tootmisvõimsuste säilimiseks peavad elektrituru kesk- mised hinnad olema elektritootmise omahinna lähedal. Samal ajal toob madalate marginaalkuludega taastuv-energia enamusel tundidest elektrihinna väga madalale tasemele. Elering toetab initsiatiivi parandada elektrituru hinnasignaale, sh hinnalae kaotamist.

Vajaliku keskmise hinna ja sellega vajalike elektrijaamade piisava tasuvuse tekitavad väga kõrged tipuhinnad. Need kõrged tipuhinnad võimaldavad ehitada ka sellised elektrijaamad, mida kasutatakse ainult viimase MW tarbimise rahuldamiseks vaid üksikudel tundidel aastas. Samamoodi on sellised hinnad vajalikud ka teiste traditsiooniliste elektrijaamade tasuvuse tagamiseks. On oluline mõista, et kõrged tipuhinnad on ainult energiapõhise elektrituru toimimiseks vajalikud.

Elering soovib rõhutada, et ei toeta Euroopa Komisjoni ROC-ide loomise ettepanekut. ROC-ide loomine seab ohtu varustuskindluse läbi vastutuse hajutamise ning lokaalse kompetentsi vähenemise. Lisaks väheneb majanduslik efektiivsus läbi tegevuste dubleerimise süsteemihaldurite ja ROC-ide vahel. ROC-ide initsiatiiv ei võta arvesse juba toimivat head koostööd süsteemihaldurite vahel. Energiasüsteemi digitaalsed hajutatud lahendused läbi koordineeriva platvormi võimaldavad süsteemihalduritele pandud eesmärged efektiivselt täita, ilma ülal toodud riskide rakendumiseta. Selle asemel, et koondada süsteemijuhtimine ühte kesksesse majja, on efektiivsem tagada andmevahetuse standardid ja protokollid, mille kaudu eri riikide juhtimiskeskused oma tegevusi koordineerivad. Hajutatud kuid ühildatud süsteem on turvalisem, efektiivsem ja töökindlam kui keskne juhtimine.

Konkreetsete meetmetena pakub Elering välja:

- *Rakendada kogu Euroopas päevasise kauplemise tehingute sulgemise aega 30 min enne tarne algust;*
- *Liikuda Euroopa elektriturul tasakaalustusperioodi (ja elektribörsidel kaubeldavate toodete) lühendamise suunas kuni 15 minutile;*
- *Kaaluda ülekandevõimsuse reserveerimise võimaldamist päevasiseste turgude ja tasakaalustusturgude kauplemise integreerimiseks ja ülekandevõimsuse suuremaks väärtustamiseks;*
- *Hinnalagede nihutamine tasemele, mis ei piiraks investeeringute tegemiseks vajalike elektri õiget hinda kajastavate hinnasignaali tekkimist.*

3.2 Bilansituru reformimine

Tulenevalt bilansiturgude harmoniseerimise puudulikkusest ei liigu bilansienergia tooted riikide vahel vabalt, mistõttu ei kasutata bilansienergiat pakkuvaid ressursse efektiivselt. Euroopa ühise energiaturu mudel sisaldab nii ühise piiriülese kaubanduse toimimise reeglistikku kui ka harmoniseeritud bilansihalduse eesmärgi. Viimane erineb tänaseni riigiti üsna suures mahus alates võimalusest piiriüleselt reguleerimis-energiat vahendada kuni reguleerimisturu erinevate reeglite ja toodeteni

välja. Ühise energiaturu loomiseks saab harmoniseeritud bilansihaldus koos reguleerimisturuga olema liikmesriikidele kohustuslik läbi elektrisüsteemi tasakaalustamise võrgueeskirja („Guideline On Electricity Balancing“).

Viimane loob selged eesmärgid ja harmoniseerimisnõuded senistele puudustele, näiteks:

- a) Piiriülene reguleerimisenergia vahendus ning ühised reguleerimispakkumiste nimekirjad samade standardtoodete alusel, harmoniseeritud bilansituru hinnastamise reeglid ja reguleerimisenergia standardtooted – kui Baltikumis oleme täna juba igapäevaselt kasutamas piiriüleseid reguleerimisi, ei ole see tavapärane kogu Euroopas erinevate turureeglite mittedobivuse tõttu. Samas bilansiturgude ühendamiseks marginaalhinna kasutamine ja ühiste standardtoodete kasutus on tegemata veel ka Baltikumis.
- b) Euroopa ühine bilansituru platvorm – kogu info bilansituru kohta peab olema kättesaadav läbi ühe Euroopa ülese platvormi, sh saab platvorm sisaldama ka meetodikaid ja algoritme. Täna on igal riigil oma infosüsteem ning koondplatvorm puudub.
- c) Bilansivastutus igale turuosalisele – kõik turuosalised, kaasa arvatud taastuenergia tootjad, peavad täitma bilansivastutuse kohustust, mis tähendab mõnes riigis vastavate erisuste lõpetamist.

EK ettepanekute pakett sisaldab bilansivastutuse kehtestamise nõuet sõltumata turuosalise tüübist, või selle vastutuse delegeerimist tarneahelas hierarhiliselt kõrgemal asuvale turuosalisele. Turuosaliste prognoosi ebatäpsustest tingitud kõrvalekalded tuleb arveldada asjaomase kauplemisperioodi elektrienergia hinna tegeliku väärtuse alusel ning ühtlasi tuleks ära kaotada ka reguleerimisturgudel kehtestatud hinnalaed, mis takistavad hinna kujunemist oludes, mil elektrienergiat tõeliselt napib.

Reguleerimisturu reeglid ning tooted peavad olema kohandatud selliselt, et need arvestaksid üha kasvava vahelduvate tootmisallikate lisandumisega, paindliku reguleerimisvõimekuse suurenemise ning samuti uute tehnoloogiate tulekuga. Tehnoloogiline võimekus paindlikkuse turule vastu võtmiseks kasvab, seega on võimalik paindlikkusele paremaid tingimuse võimaldada (näiteks madalam miinimumsuurus). Kui siiani aktiveeritakse reguleerimispakkumisi telefonitsi, siis tulevikus on see automaatne, mis võimaldab varasemast suuremal hulgal käivitusi teha.

Reguleerimisenergiat tuleb hankida regiooni vajadustest lähtuvalt, suundade lõikes (eraldi üles ja alla), läbipaistvalt ning läbi ühise reguleerimisturuplatvormi, marginaalhinna põhised ning arvestamata reservvõimsuste hoidmise tasudega. Reguleerimisturg peab suurendama elektrisüsteemi töökindluste taset, tagades ühtlasi maksimaalsed ja võimalikult efektiivselt piiriülesed ülekandevõimsused kõikidel turu ajaraamid.

Valmistamiseks ette elektrisüsteemi tasakaalustamise võrgueeskirja nõuete rakendamist, viisid Baltikumi süsteemihaldurid ja Soome süsteemihaldur 2014. aastal pilootprojektina läbi Põhja-Balti reguleerimisreservide alase koostöö uuringu. Uuringu põhjal tegid Põhjamaade süsteemihaldurid ettepaneku alustada samm-sammult Balti- ja Põhjamaade reguleerimisreservide alase koostöö arendamist. 2015. aastal lepidi Balti- ja Põhjamaade süsteemihaldurite vahel kokku Põhjamaade ja Balti elektrisüsteemide vahelise reguleerimisreservide alase koostöö edasiarendamise koostöökokkulepe järgmistele eesmärkidele:

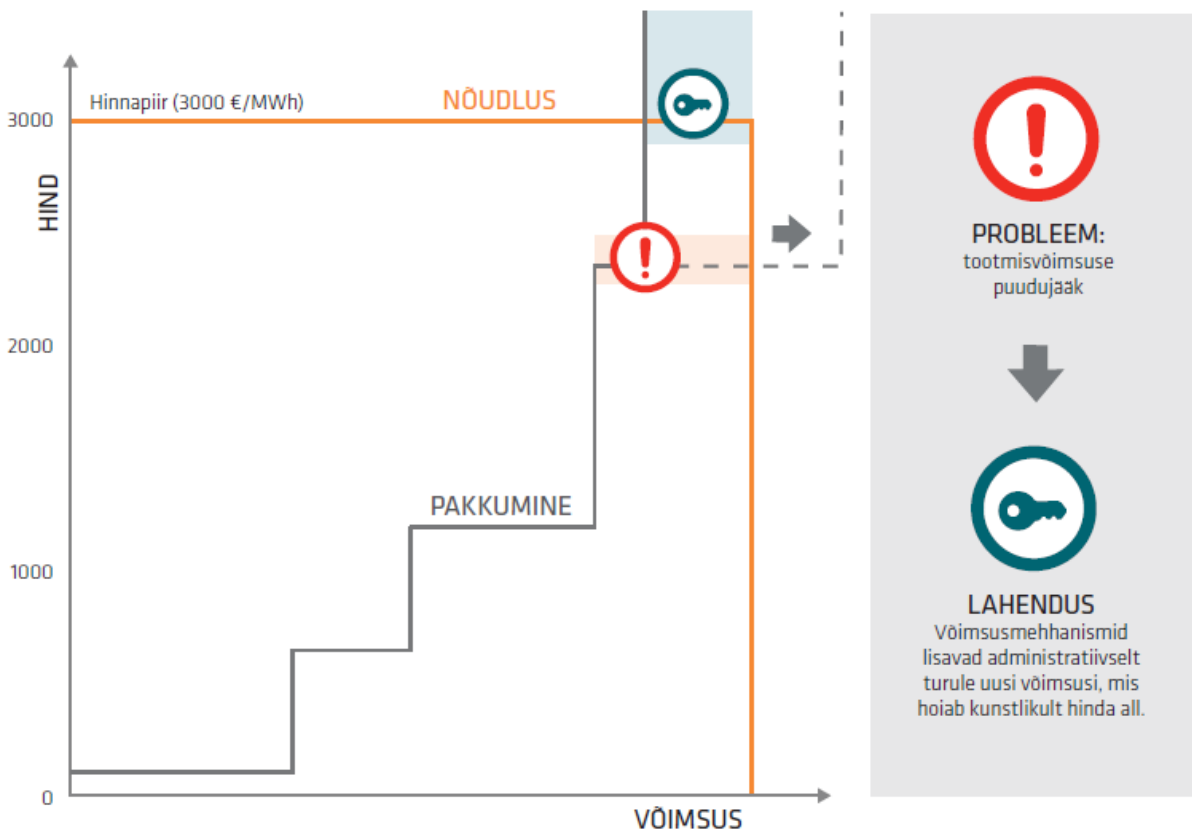
- Aastaks 2018 ühise Balti bilansipiirkonna loomine, mis sisaldab ühist reguleerimisturgu marginaalhinna põhimõttel ja samal standardtootel, ühist koordineeritud bilansi juhtimist ja selgitamist, sama bilansiselgituse mudelit ja eabilansi hinnametoodikat;
- Järkjärguline Põhjamaade ja Baltimaade vaheline senise reguleerimisreservidealase koostöö edasiarendus;
- Aastaks 2020 Põhja- ja Baltimaade ühise reguleerimisturgude ühendamine ning üleeuroopalise reguleerimisturuga integreerumine (sh elektrisüsteemi tasakaalustamise võrgueeskirja metoodikate rakendamine).

Elering pakub välja järgmised põhimõtted:

- *Piiriülene reguleerimisenergia vahendus ehk süsteemiteenused peavad olema vaba ülekandevõimsuse ulatuses kõikidele süsteemidele kättesaadavad elektrisüsteemide tasakaalustamise efektiivsuse tagamiseks. Selleks tuleb süsteemidel võtta üle kokkulepitud standardtooted, luua regioone ühendavad pakkumiste nimekirjad ja aktiveerimise ja hinnastamise põhimõtted;*
- *Integreerida kohalikud bilansihalduse teostamiseks arendatud tarkvõrgu IT lahendused Euroopa ühise bilansituru platvormiga;*
- *Bilansivastutus – kõik turuosalised, kaasa arvatud taastuvenergia tootjad (RES), peavad täitma bilansivastutuse kohustust.*

4. TOOTMISVÕIMSUSE PUUDUJÄÄK/GARANTEERITUD TOOTMISPIISAVUS

Juhul kui energiaturu põhiselt ei ole võimalik saavutada piisav varustuskindluse tase, siis on võimalik administratiivselt (energiaturu väliselt) luua investeerimissignaale vajalikule tootmisvõimsusele ja paindlikkusele (Joonis 5). Selliseid administratiivseid investeerimissignaale võib kokku võtta nimetusega võimsusmehhanismid.

Joonis 5 Tootmisvõimsuse puudujääk. Võimsusmehhanismid lisavad administratiivselt turule uusi võimsusi, mis hoiab kunstlikult hinda all.

4.1 Energiaturu välised meetmed – võimsusmehhanismid

Olukorras, kus eespool välja toodud meetmeid ei rakendata või need ei oma piisavat mõju, võib tekkida vajadus võimsusmehhanismide järgi. Võimsusmehhanismid on oma olemuselt energiaturu välised meetmed varustuskindluse tagamiseks. Lisaks võib selliseid meetmeid vaja minna üleminekuajal, kus energiaturu signaalid ei ole veel piisavalt tootmise või juhitava tarbimise võimsusi turule toonud.

EK puhta energia pakett näeb ette üleeuroopalist tootmispiisavuse hindamist, mille põhjal tehakse otsuseid võimsusmehhanismide vajalikkuse kohta. Mainitud tootmispiisavuse hinnangu meetodika peab ettepaneku järgi välja töötama ENTSO-E (Euroopa elektri süsteemihaldurite ühendus) ja kinnitama ACER (Euroopa energiaregulaatorite koostöö asutus). Liikmesriigid peavad elektriturgudel eemaldama kõik turutõrkeid põhjustavad regulatiivsed meetmed. Ainult turutõrgete kõrvaldamise järgselt ja üleeuroopalise tootmispiisavuse hinnangu alusel võivad liikmesriigid kehtestada võimsusmehhanisme. Võimsusmehhanismides peavad saama osaleda ka teiste riikide sobivad võimsused.

Erinevaid võimsusmehhanismide alla liigituvaid meetmeid on palju. Kaks levinumat on 1) strateegiline reserv ja 2) võimsusturg.

Strateegiline reserv tähendab lihtsustatult spetsiaalse varustuskindluse tagamiseks mõeldud reservi hankimist ning hoidmist. Sellise reservi alla kuuluvad tootmisvõimsused ei osale igapäevaselt elektriturgudel, millega välditakse teatud ulatuses selliste elektri jaamade turgu moonutavat mõju.

Strateegilise reservi alla kuuluvaid tarbimis- või tootmisvõimsusi käivitatakse ainult vajadusel – olukorras, kus turul olevad võimsused ei taga tarbimise katmist.

Strateegilise reservi puhul on küsimuseks selle varustuskindlust suurendav mõju, kuna turult võidakse ära reserveerida võimsused, mis muidu oleksid turul osalenud ning võimuste kogusumma jääb samaks. Strateegilise reservi puhul on tõenäoliseks tulemuseks konkurentsivõimetute tootmisvõimsuste sulgemise edasi lükkumine, kuna neile tagatakse teatav tulutase. Tulenevalt võimsuste liikumisest strateegilise reservi alla on oht, et reservi vajadus suureneb aasta-aastalt ning see päädib lõpuks üleminekuga võimsusturule. Strateegilise reservi mehhanismi kasutavad näiteks Soome ja Rootsi.

Võimsusturu all mõeldakse lihtsustatult vähempakkumistega võimsuste oksjonit. Administratiivselt määratakse (näiteks süsteemihaldurite analüüsi põhjal) vajalik kindlalt kasutatavate tootmisvõimsuste tase ning turuosalisel pakuvad oma olemas- olevaid või uusi tootmisvõimsusi. Oksjoni hinnaks tekib madalaim pakkumiste hind, millega kaetakse ette määratud tootmisvõimsuste tase ning see hind makstakse tasuna iga megavati vajaliku võimsuse eest. Võimsustasu tagab tootjatele investeeringu tasuvuse ning sellest tulenevalt tagab varustuskindluse.

Teoreetiliselt peaksid kulud elektrienergiale olema samad nii ainult energiaturu kui ka energiaturu + võimsusturu olukorras, kuid oma administratiivse olemuse tõttu võib võimsusturg tekitada täiendavaid turumoonutusi. Näiteks seatakse üldjuhul kõrge tootmisvõimsuse tase, mille puhul tarbimise poolne turul osalemine muutub ebavajalikuks ning osa tarbimise juhtimise potentsiaalid jääb kasutamata. Seetõttu on kogukulud võimsusturu korral peaaegu alati kõrgemad.

Tulenevalt oma turuvälisest iseloomust võib võimsusmehhanismide puhul eeldada täiendavaid turumoonutusi. Hästi disainitud võimsusmehhanismide korral on võimalik selliseid moonutusi vähendada. Tulenevalt ühiskondliku kogukulu kasvust on Eleringi seisukoht kasutada võimsusmehhanisme ainult viimase abinõuna ja ainult tähtsajaliselt konkreetse varustuskindluse probleemi lahendamiseks. Muudes olukordades peaks energiaturg olema varustuskindluse tagamiseks piisav. Lisaks sellele peab Elering oluliseks võimalike võimsusmehhanismide kehtestamist võimalikult laia geograafilise ulatusega. Kõige kallimad on ühe riigi põhised võimsusmehhanismid, kuna sellised ei võta arvesse teiste riikide võimsusi ning riikide tipukoormuste erinevat aega.

Elering teeb ettepaneku:

- *Vältida riikidel võimsusmehhanismide kehtestamist;*
- *Olukorras, kus võimsusmehhanismide vajadus on tõestatud, vältimaks turu moonutusi ja üleliigseid kulusid tarbijale, kehtestada strateegiline reserv või võimsusturg võimalikult laial geograafilisel alal.*

5. KOKKUVÕTE

On selge, et elekrituru disainil on määrav roll elektri varustuskindluse tagamisel nii kohalikul, regionaal- sel kui ka Euroopa tasemel. Väga olulisel kohal kunstlikult madalate turuhindadega võitlemisel ja seeläbi õiglase konkurentsi tekitamisel on taastuvenergia toetuste järkjärguline kaotamine, samuti kolmandate riikidega õiglaste kaubandusreeglite kehtestamine.

Suurendamiseks tarbija hinnatundlikkust ning tuues seeläbi rohkem tarbijaid turule, on oluline teha tarbijale kättesaadavaks turupõhised dunaamilised hinnasignaalid nii jaeturul, läbi võrgutasude kui ka muude tasude ja maksude näol. Toetada tuleb paindlikkusteenuste turule integreerimist läbi erinevate puhta energia paketi toodud meetmete ning seda soodustava andmevahetuse harmoniseerimist ja reguleerimist.

Tuleviku energiasüsteemis liigub vähem energiat ja rohkem infot. Kui info kuulub tarbijale, siis on tarbija energiaturul tugevam kui kunagi varem. Puhta energia pakett peab selle võimaluse andma kõigile Euroopa tarbijatele. Tahame tarbija „relvastada“ digitaalsete tööriistadega, et tuua Euroopa hulgituru liberaliseerimise viljad iga üksiku tarbijani ühtsel jaeturul.

Varustuskindlust toetab efektiivne elektriturg, mis võimaldab igas ajaraamis leida õige turuhinna. Vajalik on tuua päevasisene kauplemine reaalsajale lähemale, kaaluda ülekandevõimsuste reserveerimist ka lühiajaliste turgude jaoks ning kaotada turgu moonutavad hinnalaed, lastes hinnatippudel tekkida.

Bilansiturgu toetaks efektiivsem piiriülene reguleerimisenergia jagamine, üleeuroopaline bilansituru platvorm ning bilansivastutuse kehtestamine kõigile turuosalistele.

Administratiivsed ehk energiaturu välised abinõud tuleks kasutusele võtta vaid viimasel võimalusel, kui eelpool toodud meetmeid ei suudeta rakendada või ei oma nad oodatud mõju. Võimsusmehhanismid tuleb üles ehitada põhimõttel, et turumoonutused ja kulud tarbijatele oleks minimaalsed.

On väga oluline mõista, et kõrged tipuhinnad ja teised siin toodud soovitusel on ainult energiapõhise elektrituru toimimiseks vajalikud. Alternatiiv on tasuda tootjatele võimsuste eest administratiivselt ehk võimsusmehhanismiga. Sellisel juhul tekitatakse tootmisvõimsuste tasuvus ühtlaste maksetega võimsuse eest. Eleringi vaates on mõlemad variandid võimalikud, kuid energiaturu juurde jäämine on soovitatud. Võimsusmehhanismid on täiendavad administratiivsed skeemid, mille puhul tekivad ebaefektiivsused ja lõpptulemus on tarbijale kallim.

Tänane elektriturg ja seda mõjutavad tegurid on fundamentaalselt muutunud viimase peaaegu 10 aasta jooksul. Elektrituru tulevikku disainides on olulised märksõnad turupõhisus ja regionaalsus, soodusta- maks vaba konkurentsi, minimiseerides tarbija kulusid ning toetamaks taastuvenergia turuletulekut, tagades samal ajal piisava varustuskindluse kogu regioonis.